

En profunditat

El model Housing First a Espanya:

resultats als 12 mesos del programa Hàbitat¹

Roberto Bernad, Vanesa Cenjor i Rebeca Yuncal,
RAIS Fundació

Paraules clau: Housing First, avaluació de fidelitat, sensellarisme, avaluació de resultats, experimentació social.

El programa Hàbitat, iniciat el 2014, és la primera implementació sistemàtica del model Housing First (HF) a Espanya. En aquest article es presenten, d'una banda, les diferents etapes i les dificultats trobades durant el procés de llançament, com ara la definició del perfil de les persones participants, la selecció de persones usuàries, la derivació d'aquestes persones i la seva ubicació al programa o la prestació de serveis. Aquests són alguns dels reptes que han afrontat els equips d'Hàbitat, que, a més, han estat dibuixats com a aprenentatges rellevants. D'altra banda, l'article també presenta la metodologia i els primers resultats de la rigorosa avaluació d'Hàbitat. L'objectiu de l'avaluació és obtenir dades definitives sobre l'efectivitat del model HF per al context espanyol i identificar dificultats i fortaleses per al seu èxit. Quant als resultats del programa en les persones als 12 mesos han estat molt positius i similars a altres experiències internacionals. La taxa de retenció de l'habitatge és del 100% i s'han observat millores en totes les àrees, especialment en la percepció de la seguretat, relacions familiars i situació econòmica. En comparació, la millora que s'ha analitzat en les persones participants del grup de control mitjançant l'Alternativa Tradicional d'Atenció (ATA) ha estat escassa, menor que l'experimentada per les persones participants a Hàbitat. A més, s'ha realitzat una avaluació de la fidelitat del programa al model original, la qual ha posat de manifest una fidelitat important d'Hàbitat als principis HF.

---

1. Actualització de resultats a 12 mesos sobre la base de l'article original que apareixerà al volum 10, núm. 1, de la revista *European Journal of Homelessness* de FEANTSA.

Introducció

La difusió dels resultats i dels projectes de recerca del programa Housing First (HF) per donar suport a les persones sense llar ha estat clau per a l'expansió del model durant l'última dècada. Des de les primeres publicacions sobre el programa Pathways to Housing a finals dels anys 90 (Tsemberis & Asmussen, 1999; Tsemberis & Elfenbein, 1999), el nombre d'estudis sobre el model Housing First i els informes d'avaluació del programa s'han incrementat notablement. Entre d'altres, als Estats Units (Tsemberis, Kent & Respress, 2012), el Canadà (Aubry et al., 2015), Austràlia (Johnson et al., 2012) i diversos països europeus (Busch-Geertsema, 2014) han abordat temes generals i alguns d'específics sobre la implementació del model.

Tot i l'escassetat d'algunes limitacions metodològiques, aquesta investigació ha facilitat proves sòlides de l'efectivitat del model HF per a la retenció d'allotjaments per part de les persones usuàries, així com en altres àmbits, com ara la disminució del consum de substàncies, la millora de la qualitat de vida i la reducció d'hospitalitzacions (Groton, 2013; WaegemakersSchiff & Rook, 2012). Totes aquestes evidències han propiciat, durant els últims anys, la introducció del model HF en el context espanyol.

Amb el llançament del projecte Hàbitat el 2014, RAIS Fundació² és la primera organització a implementar sistemàticament el model HF a Espanya. Des de llavors, s'ha anat incrementant l'interès d'altres entitats, i l'atenció des de municipis i altres organismes públics, en el model i la seva implementació.

Com a primer programa HF a Espanya, Hàbitat s'ha enfrontat a diversos reptes en diferents nivells. Podem esmentar, entre altres, el relacionat amb qüestions estratègiques com ara la necessitat del canvi de mentalitat entre les persones professionals i responsables de sensellarisme a les administracions per assumir un model innovador, o també qüestions operatives com ara la dificultat de no disposar d'experiències prèvies en la implementació del model.

L'objectiu d'aquest article és presentar l'experiència d'implementació del programa Hàbitat per al suport de les persones sense llar a Espanya, la seva metodologia d'avaluació i els resultats més rellevants que s'han produït, tenint també en compte alguns dels reptes en la introducció del model HF en un context nou.

1. El context del sensellarisme a Espanya

Les polítiques sobre sensellarisme a Espanya s'han dirigit tradicionalment a abordar situacions d'emergència, proporcionant a les persones sense llar la cobertura de les necessitats bàsiques, però sense incloure mesures estructurals que poguessin acabar amb el sensellarisme i el seu impacte en les persones. La gran majoria dels recursos existents per a persones sense llar a Espanya (des d'equips de carrer o menjadors socials fins a centres de dia, centres d'emergència, pensions o apartaments compartits) continuen amb l'anomenat model d'escala i no proposen respostes a llarg termini per al sensellarisme. Segons l'INE³,

2. Més informació a www.raisfundacion.org/en

3. Institut Nacional d'Estadística. *Encuesta sobre centros de atención a personas sin hogar, 2014*

els recursos per a persones sense llar l'any 2014 consistien en 794 albergs per tot Espanya (7,7% més que el 2012), 17.572 persones treballant en aquests recursos (8,8 més que el 2012) i una mitjana de 16.687 llits oferts diàriament. No obstant això, la mitjana d'ocupació d'aquests recursos era del 81,8% (4,8% menys que el 2012), cosa que fa pensar que alguna cosa no deu estar funcionant eficientment.

Conscients d'aquest fet, algunes organitzacions van començar a defensar la necessitat de buscar solucions a més llarg termini per als perfils de persones sense llar més cronificats. Aquesta postura va tenir el seu impacte en l'Estratègia Nacional Per a Persones Sense Llar 2015-2020, aprovada pel Consell de Ministres el 6 de novembre del 2015 en la qual es proposa, en la Línia Estratègica 7, una implementació progressiva del model HF a Espanya juntament amb el desenvolupament d'un altre tipus de recursos per a les persones sense llar⁴.

2. Implementació del model Housing First a Espanya: el programa Hàbitat

RAIS Fundació va posar en marxa el programa Hàbitat el juliol del 2014 com la primera experiència sistemàtica d'implementació del model Housing First a Espanya. L'objectiu d'Hàbitat és oferir una solució permanent a les situacions més complexes i cronificades de persones sense llar. Seguint el model HF, Hàbitat s'adreça especialment a aquelles persones que, a causa de la complexitat del seu procés d'exclusió no tenen accés als serveis de suport tradicionals per a persones sense llar (model d'escala). A les persones usuàries d'Hàbitat se'ls proporciona un accés immediat a l'habitatge no subjecte a precondicions i amb una àmplia varietat de serveis oferts segons l'opció i

l'autodeterminació de la persona (llista de principis de HF a Tsemberis, 2010).

Hàbitat es va començar implementant com a projecte pilot en tres ciutats espanyoles: Madrid, Barcelona i Màlaga (de totes tres es presenten dades en aquest article). Actualment s'ha engegat també a Sevilla i almenys tres ciutats més posaran en marxa el programa Hàbitat al llarg de 2016. Es va començar amb un grup inicial de 28 persones usuàries el 2014 i hi va haver 10 noves incorporacions el 2015. S'espera aconseguir almenys 200 persones al 2017. Amb l'objectiu de generar proves sobre l'eficiència del model en el context espanyol, el programa inclou una rigorosa avaluació basada en una metodologia de disseny experimental amb assignació aleatòria longitudinal, amb mesures repetides al llarg de 24 mesos en les persones usuàries d'Hàbitat (grup experimental) i en un grup de control equivalent.

2.1 Perfil de les persones participants a Hàbitat

Les persones participants tant en el grup experimental com en el grup de control compleixen una sèrie de criteris en el moment d'unir-se al programa que defineix la població objecte:

1. Ser més grans de 18 anys.
2. Estar en situació de carrer en el moment d'entrar en el programa (ETHOS⁵ 1 o 2).

4. <http://www.msssi.gob.es/ssi/familiasInfancia/inclusionSocial/docs/ENIPSH.pdf>

5. ETHOS és la Tipologia Europea de Sensellarisme de FEANTSA (2005) <http://www.feantsa.org/spip.php?article120&lang=en>

3. Tenir una llarga trajectòria de sense llar (tres anys a ETHOS 1, 2 o 3; o més d'un any a ETHOS 1 o 2).

4. Tenir un o més dels següents factors d'exclusió afegits a la seva situació de sense llar: problemes de salut mental, problemes d'abús de substàncies i/o alguna discapacitat.

Aquest perfil va ser determinat tenint en compte les experiències prèvies d'implementació de HF, especialment les analitzades en el context europeu de Housing First Europe (Busch-Geertsema, 2014). En aquestes experiències, les persones participants tenien problemes de salut mental i/o problemes d'abús de substàncies. A més, es va incorporar la discapacitat com un criteri d'inclusió per a Hàbitat ja que es va identificar com un factor d'exclusió rellevant però generalment ocult en el col·lectiu de persones sense llar⁶. La mitjana d'edat de les persones participants en l'avaluació és de 48 anys i tenen una trajectòria mitjana de carrer de 9,5 anys. A continuació, podem veure els percentatges de la resta de factors d'exclusió:

2.2 Participants a Hàbitat

Per a la derivació de les persones que compleixen els criteris de participació en el programa Hàbitat, RAIS Fundació contacta amb les xarxes municipals de persones sense llar a les ciutats on s'implementa el programa. Se sol·licita a organitzacions públiques i privades que treballen amb persones sense llar (especialment aquelles que donen serveis de carrer o d'emergència) que identifiquin les persones que compleixen els criteris del perfil. Les persones professionals de referència emplen un formulari amb una explicació breu de la situació actual de la persona i algunes qüestions clau referents als criteris del perfil.

L'equip d'avaluació rep els formularis (en el cas de Madrid, Barcelona i Màlaga van ser 250) juntament amb altres documents rellevants que puguin provar el compliment dels criteris, com ara expedients socials o certificats de discapacitat. Els casos rebuts s'analitzen amb les persones professionals de referència quan sorgeixen dubtes del compliment dels criteris i finalment es genera una llista final de casos com a llista d'espera per accedir al programa (a Madrid, Barcelona i Màlaga 192). Partint d'aquesta llista,

Taula 1. Factors d'exclusió afegits* dels participants d'Hàbitat en el moment de la seva entrada al programa

Factors d'exclusió afegits	Grup Hàbitat		Grup de control	
Problemes de salut mental	9	32,14 %	26	44,82 %
Problemes d'abús de substàncies	23	82,14 %	39	67,24 %
Discapacitat	6	21,42 %	19	32,75 %

*Els tres factors afecten en total 28 (Hàbitat) i 58 (control) persones.

6. Una investigació portada a terme per RAIS Fundació el 2013 va mostrar que, tot i que el 12% de les persones sense llar a Espanya tenien certificat de discapacitat, almenys 23% de les persones sense llar tenien una discapacitat basant-se en la percepció de les persones usuàries i de professionals (Panadero i Pérez-Lozao, 2014).

es realitza una assignació aleatòria per a tots dos grups, el d'experimentació (persones usuàries d'Hàbitat) i el grup de control (persones usuàries dels serveis tradicionals).

Totes les persones participants d'Hàbitat a les quals s'assigna un habitatge reben informació suficient per fer més fàcil el seu procés d'entrada en el programa. Els equips HF duen a terme en cada lloc diverses entrevistes inicials en què s'inclou una explicació detallada dels quatre compromisos que assumeix una persona usuària d'Hàbitat en participar en el programa:

1. Acceptar almenys una visita a la setmana per part de l'equip de HF.
2. Aportar el 30% dels seus ingressos (si en tenen). En cas de no comptar amb ingressos, el programa cobrirà el lloguer i les necessitats bàsiques (lloguer, subministraments, menjar i higiene).
3. Mantenir unes regles bàsiques de convivència a la comunitat, com qualsevol altra persona.
4. Mantenir una entrevista d'avaluació cada 6 mesos.

Les 28 persones usuàries inicials es van mudar als seus habitatges entre l'agost del 2014 i el gener del 2015. Aquesta incorporació progressiva va permetre als equips dedicar prou temps als processos d'entrada. Un dels reptes identificats en aquesta fase, i també assenyalat en el projecte Housing First Europe, ha estat assegurar un accés ràpid a la provisió d'habitatges en el mercat públic o privat que permeti, a més, que les persones usuàries puguin triar entre diferents

habitatges. El procés de provisió d'habitatges i la ubicació de les primeres 28 persones va ser complex, i en alguns casos hi va haver un lapse de temps de fins a un mes i mig entre la notificació de l'assignació d'una plaça i l'entrada de la persona al seu habitatge. No obstant això, els aprenentatges derivats d'aquest procés inicial van servir per a una entrada més ràpida del segon grup de persones usuàries que s'hi van incorporar el 2015 i de les que actualment ho estan fent.

Hi va haver set persones que no es van incorporar al programa. En la majoria dels casos això va ser a causa de renúncies per part de les persones amb complexos processos d'exclusió i/o problemes de salut mental severa. Per abordar aquesta situació, l'equip va ampliar el procés d'inclusió a quatre mesos, durant els quals es va visitar les persones juntament amb el seu professional de referència en aquest moment. Aquests casos es van analitzar en profunditat i es van incorporar els aprenentatges.

2.3 Recerca i preparatius dels habitatges

La configuració del mercat immobiliari és una de les particularitats que pot afectar en l'adaptació del model HF a Espanya. Espanya té únicament l'1,1% dels habitatges socials a Europa i hi ha diferències substancials en el nombre d'habitatges socials entre regions i municipis. Tanmateix, a causa del boom immobiliari durant les últimes dècades, Espanya té el 30% d'habitatges buits a Europa⁷. Tot això podria jugar un paper important en el futur desenvolupament del model al país.

---

7. Si voleu més informació, vegeu Amnistia Internacional "Derechos desalojados", Madrid, 2015. https://grupos.es.amnesty.org/uploads/media/informe_vivienda_jun_15_Derechos_desalojados.pdf

Les característiques definides per als habitatges a Hàbitat, les quals s'han complert en tots els casos, són les següents:

- Habitatges individuals; la majoria amb una habitació i algunes amb dues.
- Habitatges dispersos, localitzats en diferents barris dins de cada ciutat.
- Pisos integrats en blocs d'habitatges d'àrees residencials amb accés a serveis bàsics i transport públic.
- Equipament bàsic adequat (aigua calenta, calefacció, mobles, roba de llit i bany, utensilis de cuina, etc.).

Els habitatges per a aquest primer grup es van obtenir finalment tant en el mercat de lloguer privat (10 a Barcelona i set a Màlaga) i com en el mercat públic (10 a través de l'Empresa Municipal de Vivienda y Suelo a Madrid i un a Màlaga mitjançant la Sociedad Municipal de la Vivienda). Els contractes dels habitatges es van realitzar directament amb RAIS Fundació.

2.4 Prestació de serveis a les persones usuàries d'Hàbitat

Hàbitat proporciona a les persones usuàries del programa els suports necessaris i amb la intensitat que ells demanen. Per les característiques del sistema de benestar a Espanya, el model d'intervenció escollit per al projecte Hàbitat es basa en la Gestió Intensiva del Cas (Intensive Case Management (ICM). Aquest model també ha estat la modalitat de suport utilitzada en molts dels programes de HF europeus (Busch-Geertsema, 2014). Es proporciona

suport general i específic en el context de l'habitatge de la persona usuària, i si es requereix un suport especialitzat (com, per exemple, sobre salut, addiccions, ocupació, etc.) es proporciona a través de la xarxa estandarditzada de serveis socials i de salut. L'ús de les xarxes existents és un altre mètode d'integració comunitària, ja que construeix o reconstrueix vincles trencats de la persona usuària amb la societat.

El programa té una ràtio relativament alta de professional/usuari, amb diferències entre les tres ciutats, sent 1:8 a Màlaga, 1:5 a Barcelona i 1:10 a Madrid.

La varietat de serveis proporcionats a les persones usuàries d'Hàbitat és també bastant àmplia ja que va des d'informació general sobre el veïnat i suport en diverses gestions administratives, fins a una ajuda de la casa i acompanyament, suport emocional, suport econòmic i mediació.

Després d'un any d'implementació del programa, sabem per la informació qualitativa facilitada pels equips de HF que en general la intensitat i el suport s'han mantingut al llarg del temps, tot i que hi ha un grau més alt d'autonomia. Els suports actuals estan més centrats en processos més profunds de les persones usuàries, vinculats (de manera més o menys explícita) al suport emocional, necessitats de compartir processos personals i d'escolta.

3. L'avaluació del programa d'Hàbitat

3.1 Objectius

Com a element clau en el disseny del programa Hàbitat es va considerar necessari incloure una avaluació rigorosa

tenint en compte que el model HF era un model nou del qual no es tenia experiència prèvia en el context espanyol. L'avaluació ens permet analitzar els resultats aconseguits pel programa i recopilar proves rellevants per a la presa de decisions polítiques, a més d'acompanyar la planificació i implementació del projecte, a través de la identificació de desviacions del model original de HF i detectar facilitadors i obstacles en la seva aplicació.

Per tant, els objectius específics de l'avaluació són:

- Identificar possibles dificultats o problemes durant la posada en marxa i la implementació del programa, així com possibles desviacions del model original d'intervenció.
- Conèixer els resultats del programa i comparar-los amb els de les alternatives tradicionals d'intervenció dirigides a persones sense llar.

Aquest article presenta els principals resultats als 12 mesos d'implementació relacionats amb aquests objectius.

3.2. Metodologia i resultats de l'avaluació de la fidelitat al model HF

En els últims anys, s'han desenvolupat algunes investigacions relacionades amb l'avaluació de la fidelitat al model HF en diferents programes internacionals. Algunes han generat instruments d'avaluació de fidelitat (Guilmeret et al., 2013; Stefancic et al., 2013; Watson et al., 2013) i han preparat el camí per a l'aplicació de l'avaluació de fidelitat en altres programes HF. En relació amb la valoració dels resultats del programa sobre les persones usuàries, l'avaluació de fidelitat és important ja que permet

confirmar que el model HF (i no una intervenció diferent) és el responsable dels resultats observats.

En el cas d'Hàbitat, es va decidir adaptar la metodologia *Pathways to Housing* usada en diferents programes dels Estats Units i el Canadà (Goering et al., 2014; McNaughton et al., 2015) cosa que permet no només avaluar la fidelitat d'Hàbitat i identificar possibles modificacions contextuais del model original, sinó també proporcionar aportacions comparables a projectes HF internacionals.

Aquesta metodologia d'avaluació fa servir una combinació de mètodes quantitius i qualitius, orientats principalment a la identificació de barreres i facilitadors de la implementació del programa. Aquesta combinació pot ajudar a aprofundir en els processos d'avaluació, minimitzant biaixos en cadascun dels mètodes.

Pel que fa a l'estratègia quantitativa, el primer pas va ser la traducció i l'adaptació al context espanyol de l'escala d'autoavaluació *Pathways HF Fidelity Self-Assessment Scale* (Stefancic 2013 et al.), composta per 38 ítems agrupats en cinc àrees: procés i estructura d'habitatge, habitatge i serveis, filosofia del servei, oferta de serveis i estructura de l'equip/recursos humans.

L'equip HF de cada ciutat va completar un qüestionari per zona. Els resultats quantitius dels qüestionaris van ser la base per a la realització d'una entrevista en profunditat amb les persones coordinadores del programa a les tres ciutats, després de les quals es va organitzar un grup de discussió amb la participació de les tres persones coordinadores locals i el coordinador nacional

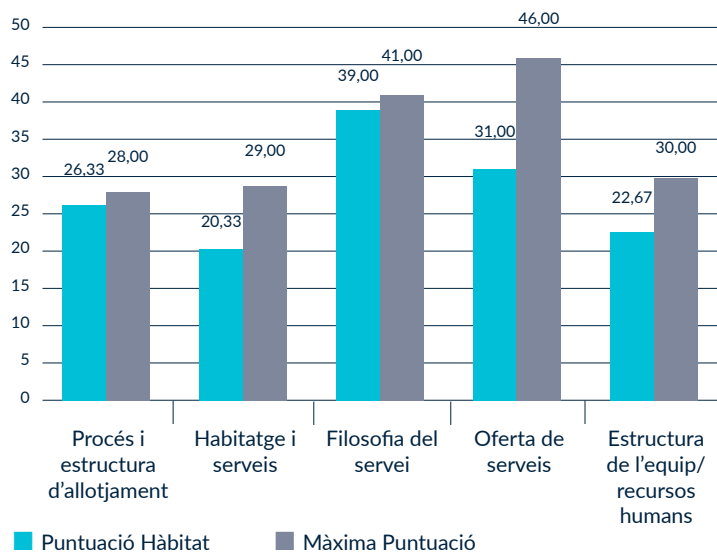
del programa. L'objectiu d'aquest grup va ser analitzar les desviacions detectades del model, les característiques contextuals que necessitessin adaptació, les dificultats trobades durant la implementació i les decisions preses per abordar totes aquestes qüestions.

Els resultats presentats en el Gràfic 1 recullen la informació quantitativa extreta de l'aplicació pilot del qüestionari d'autoavaluació *Pathways HF Fidelity Self-assessment survey*. Aquests resultats han de ser analitzats amb prudència, ja que es van identificar algunes dificultats en la comprensió d'alguns termes en la seva versió espanyola i en les equivalències d'alguns dels ítems en el context espanyol. En aquest àmbit, RAIS Fundació colidera actualment la investigació transnacional de l'avaluació de fidelitat al model promoguda pel doctor Tim Aubry, que ajudarà a ajustar l'instrument a l'espanyol⁸.

Més enllà d'aquesta consideració metodològica, els resultats de l'enquesta de fidelitat van suggerir que el programa Hàbitat presentava una fidelitat significativa al model, especialment en les àrees de procés d'estructura i allotjament i en filosofia del servei.

D'altra banda, la informació qualitativa generada durant les entrevistes a les persones coordinadores i el grup de discussió van facilitar la detecció de diferències entre els programes de les tres ciutats. La majoria d'aquestes adaptacions van ser contextuals, com ara l'existència de diferents recursos de serveis socials a cada regió o el tipus d'habitatge disponible (mercat públic o privat); també algunes diferències operatives, com ara el temps d'incorporació als habitatges. El procés complet ha permès

Gràfic 1. Resultat de l'enquesta d'autoavaluació de fidelitat al model HF d'Hàbitat

un exercici de reflexió sobre l'experiència després dels primers mesos d'implementació i ha ajudat a identificar àrees de millora.

3.3. L'avaluació de resultats en les persones

La metodologia de l'avaluació dels resultats sobre les persones del programa Hàbitat es va dissenyar tenint en compte les experiències prèvies d'avaluació d'altres programes HF, especialment la dels projectes d'At home/ Chez soi i de Housing First Europe. Es va triar un disseny

8. Els resultats preliminars de l'avaluació de fidelitat al model que s'han realitzat en el context d'aquest projecte transnacional, només per al programa de Madrid entre febrer i juny del 2016, confirmen els resultats de l'avaluació de fidelitat que es recullen en aquest article, portada a terme al juliol-agost del 2015.

d'experimentació social amb un grup d'assaig i un grup de control determinats mitjançant assignació aleatòria. Es van avaluar els dos grups de participants a l'inici de la posada en marxa del projecte i cada sis mesos, durant un període de 24 mesos.

Els dos grups de participants complien els criteris d'accés al programa en el moment de la seva entrada. En aquest sentit, la mida del grup de participants del programa Hàbitat es va limitar al nombre de places disponibles al programa. El nombre d'habitats disponibles en el moment del llançament del programa era de 28. Aquest nombre també va determinar la mida del grup de control, que es va decidir que fos dues vegades el nombre de les places disponibles. La decisió de doblar el nombre de participants per al grup de control va partir de la consideració d'algunes característiques de la població de persones sense llar, que podria implicar una alta taxa de pèrdues en el grup de control per la inestabilitat pròpia de la seva situació (Panadero, 2004).

Les característiques sociodemogràfiques de tots dos grups van ser comparades després de l'entrevista inicial (M0). Els dos grups eren equivalents en totes les variables sociodemogràfiques considerades: edat, nacionalitat i nivell educatiu. També es va analitzar l'equivalència inicial entre els dos grups en altres àrees com ara salut, ocupació, història de sensellarisme. No es van trobar diferències significatives en la qualitat de vida subjectiva, situació d'ingressos econòmics i situació administrativa.

Es van trobar diferències estadísticament significatives únicament entre Hàbitat i les alternatives tradicionals d'intervenció en algunes variables relacionades amb:

- Suport social: un percentatge més gran de persones en el grup de control van respondre afirmativament a la pregunta «Hi ha algú amb qui puguis comptar en cas de problema o necessitat?» (61% vs. 36%).
- Història laboral: les persones en el grup de control tenien una història més llarga de desocupació (112,30 mesos vs. 70,42 mesos).
- Salut: un percentatge més petit de persones participants en el grup d'atenció tradicional van respondre afirmativament a la pregunta de si havien dit al seu metge que patien una malaltia crònica o una malaltia greu (57% vs. 30%).

12 mesos després de l'entrevista inicial, es va realitzar a tots dos grups la segona avaluació de seguiment. En aquest moment, van ser entrevistades les 28 persones en el grup Hàbitat (totes elles continuaven en el programa) però només 34 persones en el grup de control van ser entrevistades. 24 participants no van ser localitzats o van rebutjar ser entrevistats.

Les àrees d'avaluació es van definir tenint en compte l'experiència prèvia en avaluació de programes de HF, presentats en diferents revisions (e. g. Groton, 2013; Waegemakers Schiff and Rook, 2012). Les àrees valorades en el projecte Housing First Europe (Busch-Geertsema, 2014) van ser especialment considerades per tal de facilitar la comparació amb el context europeu. A més de les característiques sociodemogràfiques, es van considerar altres àrees com ara situació d'habitatge, salut, suport social, integració comunitària o accés i ús de serveis.

Per mesurar aquestes àrees en l'avaluació d'Hàbitat, es va prioritzar l'ús d'instruments estandarditzats sempre que va ser possible, com el *General Health Questionnaire* en la seva versió de 28 ítems (GHQ-28; Goldberg, 1996) per a l'avaluació de la salut general. Quan no va poder ser, es van seguir les recomanacions de la publicació *Social Experimentation. A Methodological guide for policymakers* (J-Pal Europe, 2011). Aquesta guia europea suggereix l'«ús de preguntes existents d'enquestes que ja s'han aplicat a una gran població i no dissenyar preguntes pròpies» (pàg. 22). Consegüentment, moltes de les preguntes en variables per a les quals no es van poder trobar instruments estandarditzats que s'adaptessin a les necessitats de l'avaluació van ser seleccionades de diferents enquestes de l'Institut Nacional d'Estadística (INE), com ara les de l'*Enquesta de persones sense llar* (2005, 2012) o l'*Enquesta Nacional de Salut* (INSE, 2011-12).

Aquestes àrees s'avaluen tant per al grup experimental com per al grup de control, excepte la de satisfacció amb el programa (aplicada només a les persones usuàries d'Hàbitat).

Les dades obtingudes en cada mesura s'incorporen a una base de dades dissenyada específicament per a l'avaluació del programa.

3.4. Primers resultats del programa Hàbitat en persones. Situació de les persones usuàries del programa als 12 mesos

Els resultats presentats en aquesta secció es refereixen a aquells de l'entrevista inicial (M0) i al segon seguiment (M12).

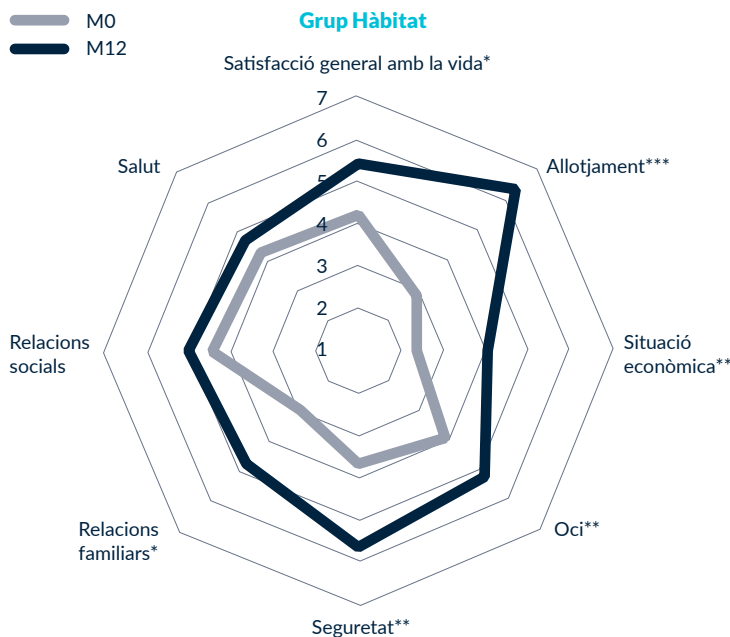
12 mesos després del llançament d'Hàbitat, hi ha una elevada taxa de retenció en el programa: el 100% de les persones usuàries incorporades al programa Hàbitat continuaven a casa seva després de 12 mesos, cosa que estaria en la línia de l'alta taxa de retenció d'altres programes HF (de 80 a 95% en la majoria).

A més de l'estabilitat en l'habitatge, s'han considerat altres aspectes, incloent-hi la percepció de les persones usuàries en diferents àrees de la seva vida. Els gràfics 2 i 3 mostren la percepció subjectiva de les persones respecte a diferents àrees de la seva vida: les persones usuàries d'Hàbitat i del grup de control en el M0 i en el M12. En el grup Hàbitat, es van apreciar millores estadísticament significatives en diverses àrees, a més de la situació d'allotjament, com la situació econòmica, l'oci, la seguretat i les relacions familiars.

En relació amb el grup de control, només es van trobar canvis en dues àrees, concretament en relacions socials –que havia empitjorat respecte a la situació inicial– i en situació econòmica –la percepció de la qual havia millorat.

També es va recollir informació sobre les seves condicions de vida, i van aparèixer canvis en variables molt diverses, com mostra la Taula 2. Es podria destacar que, pel que fa a la cobertura de necessitats bàsiques com ara l'alimentació, s'aprecia una reducció significativa en el percentatge de persones del grup Hàbitat que s'havien saltat algun àpat durant la setmana prèvia a la realització de l'entrevista (de més de la meitat de les persones usuàries en el M0 a menys del 18% en el M12).

Gràfic 2. Canvis percebuts per les persones usuàries del programa Hàbitat en Qualitat de Vida (QoLI)

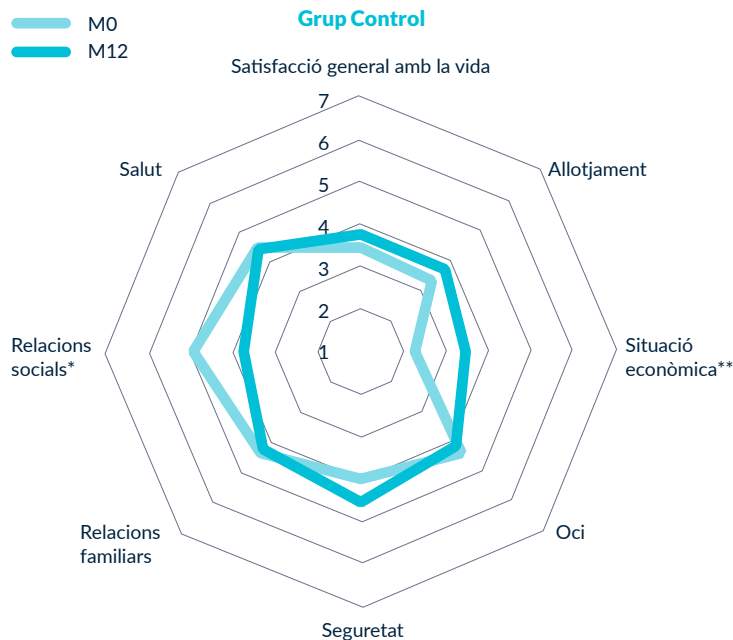

* $p \leq .05$; ** $p \leq .01$; *** $p \leq .001$

A més, es van trobar alguns canvis en la situació econòmica de les persones usuàries del programa Hàbitat. Tot i que la quantitat de diners de què disposaven no va variar significativament durant els 12 primers mesos, sí que ho va fer el tipus d'ingrés que rebien. Es va produir una reducció del percentatge de persones que havien exercit la mendicitat (39,3% a 10,7%) i hi va haver un increment significatiu en el percentatge de persones usuàries que rebien la renda mínima d'inserció.

Pel que fa a la vulnerabilitat de les persones participants a Hàbitat a diferents delictes i agressions, es va observar

Gràfic 3. Canvis percebuts per les persones participants en el grup de control en Qualitat de Vida (QoLI)

* $p \leq .05$; ** $p \leq .01$; *** $p \leq .001$

una reducció estadísticament significativa en els insults i amenaces rebudes als 12 mesos, respecte a la situació inicial. En el cas del grup de control, no es van observar canvis estadísticament significatius en l'àrea de victimització durant els 12 primers mesos.

La discriminació percebuda per les persones usuàries del programa també es va reduir durant els 12 primers mesos de la seva participació en el programa: en el M0 el 43% de les persones deien no haver sentit discriminació; en el M12 aquest percentatge es va incrementar al 75%.

Taula 2. Canvis percebuts per les persones participants en les condicions de vida

	Participants Hàbitat M0 (n=28)	Participants Hàbitat M12 (n=28)	(1)	Grup de control M0 (n=34)	Grup de control M12 (n=34)	(1)
Necessitats bàsiques: Alimentació						
Durant l'última setmana, ha deixat de menjar alguna vegada o al llarg del dia?	53,6%	17,9%	*	43,1%	22,6%	
Situació Econòmica						
Durant l'últim mes ...						
Ha rebut RMI/PIRMI	17,9%	35,7%	*	17,2%	25%	
Mendicitat	39,3%	10,7%	*	27,6%	9,4%	
Oci i temps lliure						
Ha realitzat algun hobby el mes passat?	35,7%	67,9%	*	42,9%	36,7%	*
Seguretat i victimització						
Ha estat agredit/ida els últims 6 mesos?	14,3%	7,1%		16,1%	6,7%	
Li han robat diners, pertinences, documentació els últims 6 mesos?	28,6%	10,7%		32,1%	20%	
Ha patit algun tipus d'agressió sexual els últims 6 mesos?	3,6%	0%		1,8%	0%	
L'han estafat els últims 6 mesos?	7,1%	0%		12,5%	3,3%	
L'han insultat o amenaçat els últims 6 mesos?	35,7%	10,7%	*	33,9%	13,3%	
Discriminació						
S'ha sentit discriminat durant els últims 6 mesos?						
Mai	42,9%	75,0%		43,1%	34,5%	

(1) El test "t" test es va aplicar per a la repetició de mesures en variables contínues, McNemar per a variables dicotòmiques i Wilcoxon per a la resta de variables categòriques

*p ≤ .05; **p ≤ .01; ***p ≤ .001

En contrast amb els resultats per al grup de control, les dades referents a les relacions familiars de les persones usuàries del programa indiquen un increment significatiu en la freqüència de contacte. Això passa amb les dues opcions de contacte: el percentatge de persones que havia mantingut un contacte freqüent amb la seva família per telèfon (setmanalment o diàriament) es va incrementar des d'un 7,2% fins al 35,8% 12 mesos després; i, respecte al contacte presencial, les persones que mai havien quedat físicament amb la seva família van baixar d'un 89% a un 78,6%, encara que aquest canvi no va resultar estadísticament significatiu. En el grup de control, en tots dos casos, no es van produir canvis significatius.

Els resultats també suggereixen una reducció en el sentiment de solitud entre les persones usuàries d'Hàbitat durant els 12 primers mesos del programa. El percentatge d'aquelles persones que no se sentien soles ni abandonades es va incrementar significativament durant aquest període (del 25% al 64,3%). Igual que en l'anterior apartat, en aquest cas en el grup de control no es van produir canvis significatius.

Els canvis en la salut i en l'abús de substàncies en les persones usuàries del programa durant els 12 primers mesos van ser més limitats, encara que es van observar millores estadísticament significatives en totes les àrees en l'escala GHQ-28 (Goldberg, 1996): ansietat i insomni, símptomes somàtics, disfunció social i depressió, així com en la puntuació total. La puntuació total GHQ-28 va baixar significativament de 7,39 a 3,52, cosa que implica una millora de l'estat de salut dels participants en el programa Hàbitat.

4. Conclusió

El programa Hàbitat és la primera experiència sistemàtica d'implementació del model Housing First a Espanya. RAIS Fundació s'ha enfrontat a dos grans reptes en aquest procés: promoure el canvi de mentalitat de les persones professionals i responsables de sensellarisme a les administracions cap a un model innovador, i operar amb una metodologia sense experiències prèvies d'implementació al país.

En aquest sentit, un dels factors clau de l'èxit ha estat la identificació de fites de la implementació en les quals era important proporcionar informació als diferents actors i en el tipus i els mitjans de transmissió d'aquesta informació. El procés de derivació de perfils de potencials participants al programa va ser un moment fonamental per a la difusió del model Housing First i la seva comprensió per part de professionals i persones usuàries de la xarxa de serveis per a persones sense llar.

D'altra banda, tal com ha passat en altres experiències europees d'implementació de HF, les particularitats del context nacional (a Espanya, especialment la xarxa de serveis socials i de salut per a persones sense llar i la configuració del mercat immobiliari) han determinat alguna de les adaptacions del model.

La dimensió didàctica de la sòlida avaluació del programa Hàbitat ha ajudat a vèncer algunes reticències existents, aportant proves de l'eficiència del model HF i identificant fortaleces, dificultats o camins a seguir en la seva adaptació al context espanyol. Els resultats de l'avaluació també ajuden a evitar objeccions a la introducció d'un model innovador.

El compliment dels criteris del perfil de les persones participants en el programa s'ha assegurat mitjançant un rigorós control dels perfils i una assignació aleatòria per al grup experimental i el grup de control. Això ha estat un element clau per demostrar l'eficàcia del model HF per a aquest perfil específic de persones sense llar amb unes elevades necessitats de suport. La realització de l'avaluació de la fidelitat al model HF també ha estat útil per demostrar que els resultats del programa Hàbitat sobre les persones es deuen a la intervenció HF.

L'aplicació d'una combinació de mètodes validats quantitativament i qualitativament per a l'avaluació de la fidelitat ha revelat una gran semblança del programa d'Hàbitat als principis de HF. Aquesta avaluació suggereix que s'ha de posar un focus d'anàlisi en àrees com l'oferta de serveis o els recursos humans, que podrien estar influenciades pel context espanyol i/o per la configuració del programa. Encara que es necessita seguir treballant en la seva validació, la traducció i adaptació al context local de les eines desenvolupades del model original d'avaluació de fidelitat del programa *Pathways to Housing* faciliten la comparació i l'intercanvi de coneixement entre programes HF internacionals.

Els primers resultats sobre les persones observats en l'avaluació d'Hàbitat després de 12 mesos d'implementació del programa estan en línia amb els principals resultats observats en altres projectes avaluats i apunten la millora de les persones usuàries en algunes àrees clau com allotjament, seguretat o salut.

La taxa de retenció d'habitatge als 12 mesos en el programa Hàbitat és del 100%, que és un dels objectius

principals del model HF i del programa Hàbitat: acabar amb el sensellarisme. En connexió amb aquesta reeixida estabilitat de l'habitatge, la seguretat (tant subjectiva com objectiva) és una de les àrees on s'han trobat més millores. Altres investigacions existents també han fet referència a l'habitatge com la base de la seguretat ontològica, la qual permetria establir les «bases per a la constància, les rutines diàries, la privacitat i la construcció d'identitat, i una plataforma estable per a una menor estigmatització i una vida més normalitzada» (Busch-Geertsema, 2014). Aquests dos resultats suggereixen que el model HF és un mètode efectiu per abordar el fenomen del sensellarisme de persones amb una llarga trajectòria de carrer i amb unes elevades necessitats de suport.

També s'observen altres millores en àrees com les relacions familiars i les activitats de vida quotidiana i oci. El fet de voler reprendre el contacte amb familiars (i fer-ho) posa de manifest que la seguretat de la persona i la seva percepció sobre la seva situació i sobre si mateixa ha millorat per poder fer aquest pas, i a més pot ser un punt important de partida per tornar a entrar a la xarxa familiar. Generalment, es redueix el sentiment de soledat o abandonament i millora la percepció sobre la possibilitat d'acudir a algú amb qui poder comptar.

12 mesos després de l'inici del programa, també han aparegut canvis en àrees en les quals prèviament l'evolució havia estat més lenta, especialment en salut, on apareixen millores clares relacionades amb diferents aspectes, fonamentalment de salut mental de les persones: disminució de la simptomatologia d'ansietat, insomni, depressió, disfunció social i símptomes somàtics. És

possible que les millores en aquests aspectes requereixin més temps per produir-se i detectar-se que les d'altres àrees, més ràpides i fàcils de revelar per les persones mateix, però és important veure que ja s'estan produint avenços.

Comparant aquests resultats amb els del grup de control, l'avaluació d'Hàbitat torna a confirmar l'eficàcia del model HF i, a més, s'ha comprovat que és factible realitzar avaluacions rigoroses en aquest context que proporcionen informació rellevant i faciliten la presa de decisions.

Referències

- Aubry, T., Nelson, G., and Tsemberis, S. «In Review Housing First for People with Severe Mental Illness Who Are Homeless: A Review of the Research and Findings From the At Home–Chez soi Demonstration Project». *Canadian Journal of Psychiatry*, 60(11) (2015), pp. 467-474.
- Busch-Geertsema, V. «Housing First Europe – Results of a European Social Experimentation Project». *European Journal of Homelessness*, 8 (1) (2014), pp. 13-28.
- Gilmer, T., Stefancic, A., Sklar, M. and Tsemberis, S. «Development and Validation of a Housing First Fidelity Survey». *Psychiatric Services*, 64 (2013), pp. 911-914.
- Goering, P., Veldhuizen, S., Watson, A., Adair, C., Kopp, B., Latimer, E., Nelson, G., MacNaughton, E., Streiner, D. and Aubry, T. *National At Home/Chez Soi Final Report*. (Calgary, AB: Mental Health Commission of Canada) (2014)
- Goldberg, D. P. *Cuestionario de salud general de Goldberg*. (Barcelona: Masson) (1996)
- Groton, D. Are Housing First Programs Effective? A Research Note. *Journal of Sociology & Social Welfare*, 1 (2013), pp. 51-63.
- Instituto Nacional de Estadística. *Encuesta de personas sin hogar (personas)* (2005).
- Instituto Nacional de Estadística. *Encuesta Nacional de Salud de España (2011/12)*.
- Instituto Nacional de Estadística. *Encuesta de personas sin hogar (personas)*(2012).
- Johnson, G., Parkinson, S. and Parsell, C. *Policy shift or program drift? Implementing Housing First in Australia*, AHURI Final Report No.184. (2012) (Melbourne: Australian Housing and Urban Research Institute).
- J-Pal Europe. *Social experimentation. A methodological guide for policy makers*. Version for the Ministerial conference “Innovative responses to the social impact of the crisis”, organized by the Polish Presidency of the European Union – Wrocław, 26 September 2011
- Kokkevi, A and Hastgers, C. «European adaptation of a multidimensional assessment instrument of drug and alcohol dependence». *European Addiction Research*, 1(1995), pp. 208-210.

- Lehman, A. F. «A Quality research of Life Interview for the chronically mentally ill». *Evaluation and Program Planning*, 11 (1988), pp. 51-62.
- McNaughton, E. et al. «Implementing Housing First Across Sites and Over Time: Later Fidelity and Implementation Evaluation of a Pan-Canadian Multisite Housing First Program for Homeless People with Mental Illness». *American Journal of Community Psychology*, 55(2015), pp. 279–291.
- Muñoz, M., Vázquez, C. and Vázquez, J.J. *Los límites de la exclusión: Estudio sobre los factores económicos, psicosociales y de salud que afectan a las personas sin hogar en Madrid*.(Madrid: Editorial Témpora) (2003)
- Nuttbrock, M., Rahav, M., Rivera, J.J., Ng-Mak, D.S. and Link, B.G. «Outcomes of Homeless mentally ill chemical abusers in community residences and a therapeutic community». *Psychiatric Services*, 49 (1999), 68-76.
- Panadero, S. *Evaluación de programas psicosociales para personas sin hogar en Madrid* (Tesi doctoral), Universidad Complutense de Madrid(2004).
- Panadero, S. and Pérez-Lozao, M. «Personas sin hogar y discapacidad». *Revista Española de Discapacidad (REDIS)*, 2(2)(2014), pp.7-26.
- Panadero, S. and Vázquez, J.J. «La investigación sobre las personas sin hogar y los recursos de atención al colectivo en España», a: C. Zuñiga (Ed) *Psicología, Sociedad y Equidad*. (Santiago de Chile: Universidad de Chile)(2013).
- Panadero, S., Vázquez, J. J., Guillén, A. I., Martín, R. M. y Cabrera, H. «Diferencias en felicidad general entre las personas sin hogar en Madrid (España)». *Revista de Psicología*, 22(2) (2013), pp. 53-63.
- Stefancic, A., Tsemberis, S., Messeri, P., Drake, R. and Goering, P. «The Pathways Housing First Fidelity Scale for Individuals With Psychiatric Disabilities». *American Journal of Psychiatric Rehabilitation*, 16 (2013), 240–261.
- Tsemberis, S., *Housing First: the Pathways Model to End Homelessness for People with Mental Illness and Addiction*. (Minnesota: Hazelden) (2010)
- Tsemberis, S., and Asmussen, S. «From streets to homes: The pathways to housing consumer preference supported housing model». *Alcoholism Treatment Quarterly*, 17(1-2) (1999), 113-131.
- Tsemberis, S., and Elfenbein, C. «A. Perspective on Voluntary and Involuntary Outreach Services for the Homeless Mentally Ill». *New Directions for Mental Health Services* (82) (1999), 9-19.
- Tsemberis, S., Kent, D., and Respress, C. «Housing stability and recovery among chronically homeless persons with co-occurring disorders in Washington, DC». *American Journal of Public Health*, 102(1) (2012), 13-16.
- Tsemberis, S.J., Moran, L., Shinn, M., Asmussen, S.M. and Shern, D.L. «Consumer preference programs for individuals who are homeless and have psychiatric disabilities: a drop-in center and a supported housing program». *American Journal of Community Psychology*, 32, (3-4) (2003), 305-317.
- Verdugo, M.A., Arias, B., Gómez, L. and Schalock, R. *GENCAT*.(Barcelona: Departament d'Acció Social i Ciutadania de la Generalitat de Catalunya) (2009)
- Waegemakers Schiff, J. and Rook, J. *Housing First: Where Is The Evidence?* (Toronto: Homeless Hub) (2012)
- Watson, D.P., Orwat, J., Wagner, D.E., Shuman, V. and Tolliver, R. «The housing first model (HFM) fidelity index: designing and testing a tool for measuring integrity of housing programs that serve active substance users». *Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy*, 8, 16. (2013)